



**Туркевич
Микола Гервасійович**

*видатний вчений, анатом, педагог,
професор, доктор медичних наук*

Основні дати життя і діяльності

- | | |
|-------------------|---|
| 21 жовтня 1894 р. | - народився в с.Лотеніка Холмської губернії (територія сучасної Польщі) |
| 1916 - 1921 рр. | - навчається на медичному факультеті Донського університету |
| 1920 р. | - одружується з Розою Рувимівною Соркіною |
| 1921- 1922 рр. | - працює помічником прозектора на кафедрі топографічної анатомії і оперативної хірургії |
| 1922 - 1924 рр. | - працює в Азербайджані практикуючим хірургом |
| 1924- 1931 рр. | - працює завідувачем водолікарні в Житомирі |
| 1931 р. | - асистент кафедри нормальної анатомії Білоруського медичного інституту |
| 1932- 1935 рр. | - доцент і завідувач кафедри нормальної анатомії Самаркандського медінституту |
| 1935- 1936 рр. | - працює старшим науковим співробітником відділу морфології людини Ленінградського медінституту ім. П.Ф. Лесгафта |
| 1936 р. | - отримує ступінь кандидата медичних наук |
| 1937 р. | - захищає докторську дисертацію на тему:
« Развитие эпифизной области крыши промежуточного мозга у человека и некоторых млекопитающих» |
| 1936 р. | - доцент кафедри анатомії 3-го Ленінградського медичного інституту |
| 1938-1940 рр. | - призивається на війну з білофінами, переводиться на посаду доцента кафедри анатомії Військово-морської медичної академії |
| 1943-1955 рр. | - був репресований і відбував ув'язнення в сталінських таборах |
| 1955 р. | - переглянуто справу і реабілітовано |

- 1956 р. - обрано за конкурсом на посаду завідувача кафедри анатомії людини Чернівецького медичного інституту
- 1957 р. - присвоєно вчене звання «професор»
- 1971 р. - виходить на пенсію
- 23 квітня 1975 р. - М.Г.Туркевич помер



Автопортрет, 1944 р.
(Малюнок, олівець)

Життєвий та творчий шлях

Туркевич Микола Гервасійович народився 21 жовтня 1894 р. в с. Лотеніка Холмської губернії (зараз це територія сучасної Польщі).

Батько Миколи Гервасійовича походив з багатодітної родини, але це не завадило йому отримати вищу освіту. Він закінчив повний курс Петрівської

землеробної академії за спеціальністю «Лісове господарство». Помер у 1934 році в м. Самарканді. Мати походила з родовитої освіченої сім'ї. Вона закінчила вищі жіночі курси, добре грала на фортепіано, малювала, вишивала, шила, писала кулінарні книжки, знала французьку і польську мови.



Фото 4. Батьки Миколи Гервасійовича - Катерина Миколаївна Іваненко і Гервасій Павлович Туркевич, 1890 р

В сім'ї народилося шестеро дітей. Борис став видатним ученим-анатомом, брати Анатолій, Юрій і Олександр загинули під час громадянської війни, а сестра Ніна померла від іспанки в 15 років.

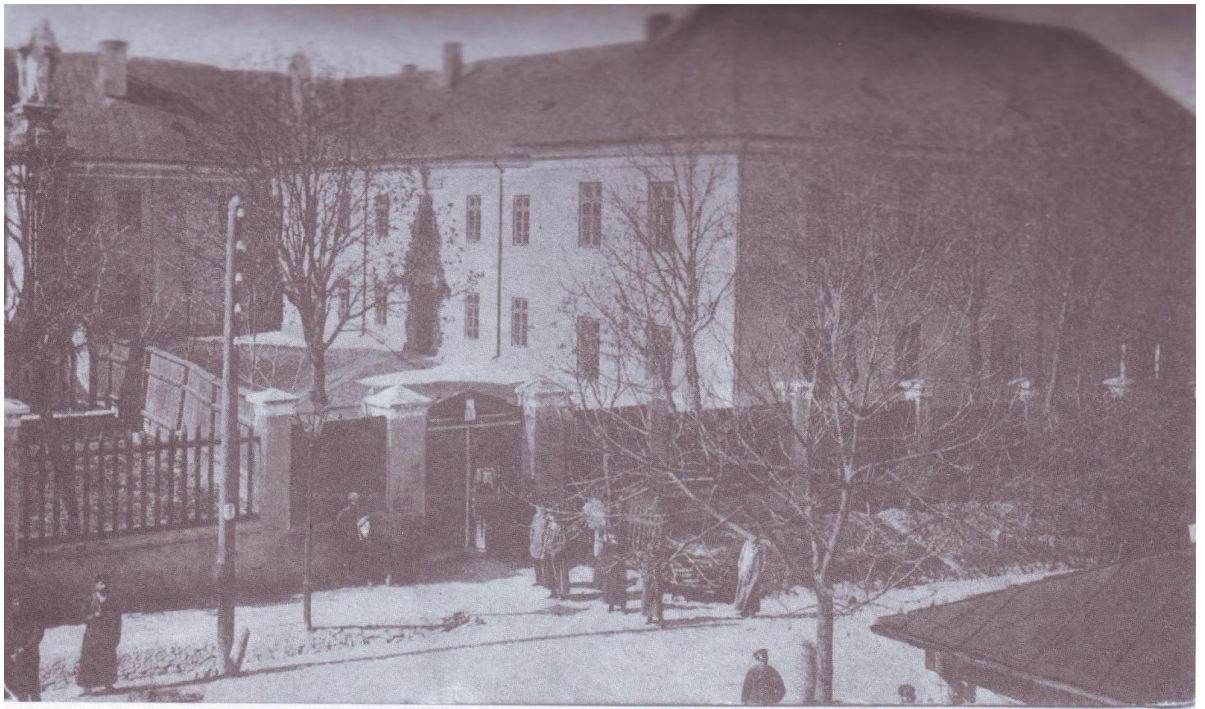


Фото 9. м. Холм (тепер територія Польщі).
Гімназія в котрій навчався М.Г.Туркевич.

Микола Туркевич почав вчитися у Холмській гімназії. Там він захопився біологією, фізикою, малюванням. Спочатку малював олівцем, а потім перейшов на олію й акварелі. Його картини збереглися і до сьогодні.



Фото 7. Брати Микола і Борис
Туркевичі, 1903 рік.

У 1916 році, наслідуючи старшого брата Бориса, він вступає до Донського медичного інституту на медичний факультет. З першого курсу він захопився анатомією і досяг великих успіхів в оволодінні методиками анатомічних досліджень.

Завдяки його працьовитості, здібностям і завзятості на нього звернуло увагу керівництво кафедри, і його, студента 4-го курсу, залучили до викладання на кафедрі анатомії людини, де він і працював до закінчення університету. На кафедрі він познайомився з майбутньою дружиною Розою Рувимівною Соркіною, з якою одружився у 1920 році.

У 1921 р. Туркевич закінчив університет і почав працювати помічником прозектора на кафедрі топографічної анатомії і оперативної хірургії.

Були дуже важкі часи, сім'я часто голодувала, тому молоде подружжя виїжджає до Азербайджану, де Туркевич працює практикуючим хірургом, займається терапією та неврологією. У 1923 р. у високогірному селі Кущі, де вони проживали на той час жили, народилася їх донька Людмила.

Через рік сім'я переїздить в м. Житомир на Україну. Там М.Г.Туркевич створює і очолює електроводолікарню. Вона працює і сьогодні і носить ім'я свого засновника.



Фото 13. Житомир, 1927 рік. Серед співробітників Житомирської водолікарні.

З 1931 року в Білоруському медінституті починається стрімкий науковий зріст Миколи Гервасійовича. Його науковим керівником стає С.І. Лебьодкін. Туркевич багато викладає, друкує наукові статті. С.І. Лебьодкін, Д.М. Голуб, П.Я. Герке, М.Г. Туркевич та М.О. Журавицька склали ядро білоруської школи ембріологів.

За цей період М.Г.Туркевич фактично закінчив роботу над кандидатською дисертацією, матеріали якої були опубліковані в німецьких наукових журналах. Він виконав низку цінних наукових досліджень,

присвячених розвитку мозку, які неодноразово цитувались в морфологічній літературі, як новий внесок в морфологію. За сукупність наукових праць М. Туркевичу без офіційного захисту присудили вчений ступінь кандидата медичних наук.

Старший брат , Борис Гервасійович Туркевич, на той час очолював кафедру нормальної анатомії в Узбецькому державному університеті в м. Самарканді, і коли звільнилась посада доцента, він запросив брата переїхати до Самарканду, що той і зробив.



Фото 15. З групою студентів на практичному занятті. Самарканд, 1935 р.

Спочатку працював на кафедрі нормальної анатомії, а згодом - топографічної анатомії, паралельно займаючись розробкою питань еволюційної ембріології. Вивчаючи «эпифизарную область крыши промежуточного мозга человека», М.Г. Туркевич у 1933 р. вперше зробив опис нової анатомічної структури – прекомісурального органа.

У 1935 році Туркевич переїздить до Ленінграду і влаштовується на посаду старшого наукового співробітника інституту ім. П.Ф. Лесгафта. А з вересня 1936 року працює на посаді доцента кафедри анатомії 3-го Ленінградського медичного інституту, де, крім наукової роботи, займається викладацькою діяльністю. Невдовзі з'являється ціла низка фундаментальних статей з морфології циркумвентрикулярної системи мозку ссавців і людини.

З 1936 року М. Туркевич очолює відділ морфології людини інституту ім. П.Ф. Лесгафта. В жовтні 1937 року блискуче захищає докторську дисертацію «Развитие эпифизарной области крыши промежуточного мозга у человека и некоторых млекопитающих».



*З групою студентів на практичному занятті.
Самарканд. 1935 р.*

Призов на війну з білофінами в 1938-1940 рр. на деякий час перериває наукову діяльність М.Г.Туркевича. Його демобілізували і перевели на посаду доцента кафедри анатомії Військово-морської медичної академії, яку очолював видатний анатом Б.О. Долго-Сабуров. Ось що писав він про М.Г. Туркевича: «...я должен характеризовать Н.Г. Туркевича как высококвалифицированного специалиста в области анатомии, имеющего ряд весьма интересных оригинальных научных работ по эмбриологии головного мозга. Обладая дарованиями педагога, он хорошо вел практические занятия и интересно читал лекции, которые всегда пользовались любовью студентов. Следует отметить его талант в изготовлении различных анатомических и эмбриологических моделей и муляжей для музейных и учебных целей, облегчающих освоение учащимися трудных разделов предмета ...»

Все закінчилось у жовтні 1943 року ... Арешт, безпідставне звинувачення в шпигунстві, відоме «Ленинградское дело». Його засудили до 10 років тюремного ув'язнення з наступним безтерміновим засланням.

У 1953 році М.Г.Туркевича відправляють у заслання в с. Возвишенка Булаєвського району Петропавлівської області з обов'язковою реєстрацією в міліції та з обмеженням пересування. Його дружина і мати залишають квартиру в Ленінграді і перебираються у Возвишенку. Там вони працювали лікарями.



*У засланні з донькою Людмилою.
(с.Возвишенка, 1953 р.)*



У засланні з онучкою Наталею, 1953 р.

Після смерті Сталіна родичі починають клопотання про перегляд справи і 30 липня 1955 року М.Г. Туркевича реабілітують.

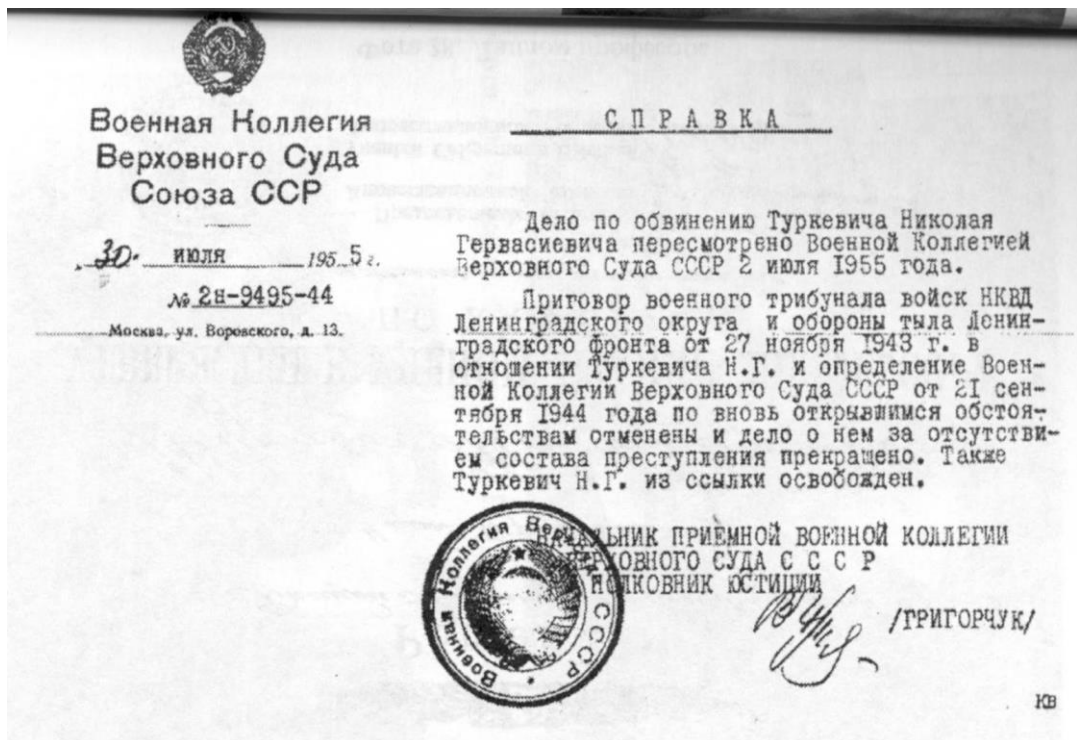


Фото 27. Довідка про звільнення.

Довідка про звільнення

У 1956 році Туркевича обирають за конкурсом на посаду завідувача кафедри анатомії Чернівецького медичного інституту, яку він і очолював до 1970 року.





У 1957 році йому було присвоєно вчене звання професора.

Туркевич багато займається наукою. Вивчення ембріогенезу заднього мозку людини закінчилися новим відкриттям в ІV шлуночку, в місці відходження епітеліальної пластинки судинного сплетення. В 1957 році в роботі «Еще об одном эмбриональном органе головного мозга человека» він описав анатомічну структуру під назвою «Орган IV мозгового желудочка».

У Чернівцях на вул. Українській в 1958 році зібралася і жила вся велика родина Туркевича.

Захоплення ембріологічними дослідженнями Микола Гervasійович передає своїм учням і співробітникам, створює першу на Буковині школу анатомів-ембріологів.



Фото 35. Колектив кафедри анатомії людини Чернівецького медінституту. Марчук Ф.Д., Козуб М.М., Власов В.О., Степанова В.І., Шевчук К.С., Князева Т.В., Туркевич М.Г., Фішер Г.Г., Малішевська В.А., Круцяк В.М., Староста І.В. м. Чернівці, 1962 р.

Профессор М.Г.Туркевич багато працює, читає лекції, які крім студентів відвідують і асистенти кафедри, займається науковою роботою.



У 1963 році виходить друком фундаментальна робота «Эмбриональное развитие сосудистых сплетений IV мозгового желудочка и губчатого органа у человека» а в 1964 році – «Изолинейная реконструкция на наклонной плоскости», тоді ж вийшла велика стаття «М.Г. Привес. Учебник нормальной анатомии человека», де дуже ретельно були проаналізовані всі невідповідності і здійснені всі необхідні доповнення до цього популярного підручника з анатомії людини.



Фото 32. Після державного іспиту з анатомії людини. У першому ряду сидять: доц. Г.Г.Фішер, проф. Б.Л.Радзіховський, проф.М.Г.Туркевич, доц. В.П.Рябишенко і крайня справа ас. В.А.Малішевська, м.Чернівці 1963 р.

В 1967 році побачила світ монографія М.Г.Туркевича «Реконструкция микроскопических объектов по гистологическим срезам», в якій він систематизував усі відомі методи реконструкції з корективами, і описав ряд нових засобів. Ця книга одразу стала настільною для науковців при проведенні морфологічних досліджень. Академік АМН СРСР В.М.Терновський, з яким Микола Гервасійович був у близьких дружніх стосунках, так відгукнувся про монографію: «... Ваша «Реконструкция микроскопических объектов по гистологическим срезам» очень содержательна и методически очень важна и нужна. У нее есть один недостаток – тираж маленький...»

У 1971 році М.Г.Туркевич вийшов на пенсію.

Микола Гервасійович завжди багато уваги приділяв культурі і чистоті мовлення. Не лінувався зайвий раз зазирнути у словник, щоб вірно поставити наголос або правильно перекласти фразу, виписував цікаві факти з фізики, географії, природних явищ, статистичні закономірності. Любив музику більш легку, а класичну слухав по декілька разів, щоб зрозуміти і запам'ятати. Він захоплювався усе життя рибками, собаками, птахами. Почавши фотографувати і друкувати знімки у тринадцять років, він проніс цю пристрасть через усе життя. Любив анекдоти, жарти, хорошу літературу, розіграші і сміх, але це тільки з близькими, в родинному колі. Серед малознайомих людей він був стриманим і небагатослівним.

23 квітня 1975 року Микола Гервасійович Туркевич помер. Не стало вчителя, але залишились його роботи, численні учні, музей та студентська стипендія його імені і портрет, що висить на стіні його робочого кабінету на кафедрі.

Найкращою пам'яткою про видатного вченого – яскраву особистість, стала наукова конференція, присвячена 100-річчю від дня народження М.Г. Туркевича і збірник статей «Актуальні питання морфогенезу».

І сьогодні, майже через 40 років з дня його смерті, 21 жовтня, в день його народження, на могилі завжди лежать живі квіти. Ми живі, доки нас пам'ятають. Це секрет людського безсмертя.

Два роки назад кафедрі анатомії людини присвоєно ім'я М.Г. Туркевича. Виготовлена меморіальна дошка, яка встановлена перед лекційною залом учбового корпусу мед університету по вул. Ризькій.

Наукова спадщина М.Г. Туркевича

Наукові праці М.Г.Туркевича відзначалися глибиною і оригінальністю думок. Багато нового він вніс в медичну і порівняльну ембріологію.

1. Туркевич Н.Г. Развитие эпифиза у человека / Н.Г. Туркевич // Известия Белорусской Академии наук. (1933 г.)

2. Туркевич Н.Г. Развитие Сильвиева водопровода у человека. (1935 г.)
3. Туркевич Н.Г. Ядра Сильвиева водопровода у человека. (1936 г.)
4. Туркевич Н.Г. Развитие Сильвиева водопровода у зародыша быка.(1936г.)
5. Туркевич Н.Г. Анатомическое строение Сильвиева водопровода у человека. (1936 г.)
6. Туркевич Н.Г. Особенности строения эпендимы водопровода у дикобраза. (1937 г.)
7. Туркевич Н.Г. Еще об одном эмбриональном органе головного мозга человека / Н.Г. Туркевич //Архив анатомии, гистологии и эмбриологии. – 1957. - №6. – С.45-50.
8. Туркевич Н.Г. Новый метод реконструкции гистологических объектов на вертикальную плоскость / Н.Г. Туркевич //Архив анатомии, гистологии и эмбриологии. – 1958. - №2. – С.101-105.
9. Туркевич Н.Г. Эмбриональное развитие сосудистых сплетений IV мозгового желудочка и «губчатого органа» у человека //Архив анатомии, гистологии и эмбриологии. – 1963. - №4. – С.81-93.
10. Туркевич Н.Г. Изолинейная реконструкция наклонной плоскости. (1964 г.)
11. Туркевич Н.Г. М.Г.Привес «Учебник нормальной анатомии человека» /Н.Г.Туркевич //Архив анатомии, гистологии и эмбриологии. – 1964. - №4. – С.116-118.
12. Туркевич Н.Г. Изолинейная реконструкция на наклонной плоскости / Туркевич Н.Г. //Архив анатомии, гистологии и эмбриологии. – 1964. – №8. – С.111-116.
13. Туркевич Н.Г. Реконструкция микроскопических объектов по гистологическим срезам / Н.Г. Туркевич – М.: Медицина, 1967. – 175 с.
14. Туркевич М. Г. Порівняльний морфогенез деяких органів людини і тварини / М.Г. Туркевич, В.А.Малішевська, Г.Г.Фішер [та ін.] //Розвиток медичної науки та охорони здоров'я на Північній Буковині за роки радянської влади.- К., 1969. – С.51-53.
15. Туркевич Н.Г.Развитие ствола ромбовидного мозга у человека. / Н.Г. Туркевич //Известия научного института им. П.Ф.Лесгафта. – 1940. – Т.ХХІІІ. – С. 217-243.

Учні М.Г. Туркевича

М.Г.Туркевич займався проблемою ембріогенезу заднього мозку людини.

Своє захоплення ембріологічними дослідженнями він передав своїм учням і співробітникам, створив першу на Буковині школу анатоміємембріологів. За той час, що Микола Гервасійович завідував кафедрою нормальної анатомії, під його керівництвом було захищено 2 докторські та 9 кандидатських дисертацій, опубліковано більше 100 наукових праць.

Дисертації, виконані під керівництвом М.Г.Туркевича:

Докторські:

- Малишевская В.А. Сравнительная эмбриология легких человека и некоторых млекопитающих - 1966 р.
- Круцяк В.Н. Пренатальный онтогенез внепеченочных желчных путей человека и некоторых млекопитающих - 1971 р.

Кандидатські:

- Князева Т.В. Органогенез щитовидной железы в сравнительно-эмбриологическом освещении - 1961 р.
- Шевчук М.И. Возрастные особенности костно-мозгового канала бедренной кости человека - 1962 р.
- Круцяк В.Н. Внутриутробное развитие желчного пузыря человека - 1964 р.
- Козуб Н.Н. Эмбриональное развитие предстательной железы, семенных пузырьков и некоторых смежных с ними образований человека - 1964 р.
- Власов В.А. Эмбриогенез связочного аппарата матки человека - 1968 р.
- Марчук Ф.Д. Пренатальный морфогенез пищевода у человека - 1971 р.
- Романюк С.Н. Эмбриональное развитие околоушной слюнной железы человека - 1971 р.

СПОГАДИ ПРО ВЧИТЕЛЯ



Оскільки мені пощастило працювати під керівництвом проф. Туркевича М.Г. упродовж всіх років завідування ним кафедрою анатомії людини Чернівецького державного медичного інституту, мені хочеться сказати декілька слів про надзвичайно скромну, доброзичливу і чуйну людину, справжнього інтелігента. М.Г.Туркевич був різносторонньо обдарованою, широко освіченою людиною, дуже цікавим співрозмовником. Кожне спілкування з ним збагачувало співробітників не лише професійно, але й духовно.

Крім еволюційної морфології і ембріології, якій професор Туркевич присвятив все своє життя, він серйозно захоплювався літературою, музикою, мистецтвом. Деякі із його творів ми маємо змогу сьогодні побачити.

Микола Гервасійович дуже любив тварин, у нього вдома був прекрасний акваріум з чудовими рибками, клітки з попужками, собака, яку він завжди брав з собою на прогулянку. Але самим головним в його житті були наука, підготовка кадрів і педагогічний процес. Глибокі за змістом і яскраві за формою лекції проф. Туркевича, які він ілюстрував тут же майстерно виконаними кольоровою крейдою малюнками, з великим захопленням слухали не лише студенти, а й усі викладачі.

Колектив кафедри, яку очолив Микола Гервасійович в 1956 р. уже мав певний досвід педагогічної роботи, з наукою було значно гірше - на кафедрі не було наукової спрямованості. Кожний співробітник займався розробкою окремої теми за власним уподобанням, а наукового керівника шукав десь на стороні. На кафедрі було лише два кандидати наук, які захистили дисертації ще до роботи на кафедрі анатомії.

З перших днів завідування кафедрою проф. М.Г. Туркевич, із притаманною йому тактовністю, запропонував усім співробітникам вести наукові дослідження по одній проблемі. Будучи одним із провідних ембріологів країни, він так аргументовано і переконливо довів нам перспективність і важливість ембріологічних досліджень не лише для теоретичної, але й для практичної медицини, що ми з задоволенням сприйняли

цю пропозицію і з захопленням стали вивчати спеціальну наукову літературу та опановувати методи ембріологічних досліджень.

Так ним була створена перша на Буковині школа анатомів-ембріологів, яка з кожним роком набувала досвіду, розширювала та поглиблювала свої дослідження і незабаром одержала визнання не лише в Україні, а й за її межами.

Щорічно колектив кафедри став поповнюватись молодими дослідниками-аспірантами. До речі, першим аспірантом Миколи Гервасійовича був М.М. Козуб, другим - В.М. Круцяк.

Микола Гервасійович дуже уважно стежив за роботою кожного, особливо молодого співробітника, завжди щиро ділився своїми знаннями і досвідом, але ніколи не відкидав ініціативи дослідника, навіть заохочував до самостійної творчої діяльності.

На кафедрі стали значну увагу приділяти також раціоналізаторській та винахідницькій роботі, створився згуртований працездатний колектив. Після того, як кафедру топографічної анатомії з оперативною хірургією очолив учень Миколи Гервасійовича професор Круцяк В.М., весь її колектив теж приєднався до наукового напрямку, започаткованого проф. М.Г. Туркевичем. Таким чином кількість послідовників Миколи Гервасійовича зростає.

Оскільки зараз кафедру анатомії людини і топографічної анатомії очолюють учні Миколи Гервасійовича, можна бути впевненими, що ідеї і добрі традиції, створені проф. Туркевичем, не лише будуть зберігатись, як і до цього часу, але і далі розвиватимуться, і будуть передаватись як естафета наступним поколінням, - і це буде кращим пам'ятником нашому талановитому учителю, світлу пам'ять про якого ми всі, його учні і послідовники, з вдячністю зберігаємо у своєму серці.

**В.А.Малішевська,
доктор медичних наук, професор.**

Не говори с тоской - их нет...

Но с благодарностию - были
Князь П. Вяземский

З ПЛЕЯДИ ВЕЛИКИХ...



Коли я побачив і почув його вперше — йому виповнилося 66 років. Це було на першому курсі, у вересні 1959 року. Тоді ми не тільки не знали, але й не здогадувалися, з якою надзвичайною людиною звела нас доля.

Перша лекція з основної медичної дисципліни — нормальної анатомії - викликала у всіх приступ захоплення. Цьому сприяла особистість лектора.

Ще стрункий, з рудувато-сивим густим волоссям, зі спокійною і, як би сказав, дещо флегматичною вимовою, він підкорив аудиторію першими ж реченнями. Думки, якими він з нами ділився, були настільки красивими, витонченими, відшліфованими, елегантними, що ми з самого початку відчували розум, ерудицію, культуру цієї Людини. При ближчому знайомстві ці відчуття

переросли у пієтет.

Корінний петербуржець — він прекрасно володів не лише рідною мовою, але, як ми довідалися дещо пізніше — англійською та німецькою.

Я не заглядав у персональну справу вельмишановного Миколи Гервасійовича, щоб нічого не вплинуло на враження, які збереглися зі студентських років, а тому не знаю, якими мовами він володів ще.

У його чудовій англійській ми переконалися, коли професор Туркевич М.Г. був головою ДЕК на II курсі (тоді екзамени з іноземної мови були комісійними). Що він блискуче володів німецькою, ми дізналися від його співробітників.

Друк у Радянському Союзі завжди залишав бажати кращого. Ще задовго до другої світової війни молоді науковці знайшли спосіб друкувати свої роботи в провідних зарубіжних виданнях, які з мікрофотографій сумнівної якості репродукували прекрасні ілюстрації.

Крім розкішного друку, редакції цих журналів у разі публікації вашої роботи ще платили автору гонорар, а це було дієвою прибавкою до нежирного студентського бюджету. Як він їм говорив: "Голь на выдумку хитра" і Микола Гервасійович написав декілька статей у Пфлюгерівський архів та інші німецькі журнали. Тоді він ще не знав, що за цю "выдумку" "відтрубить" у радянських таборах 12 років — з 1943 по 1955 рр.

Ось у який спосіб ми дізналися про те, що професор досконало володіє німецькою.

Микола Гервасійович мав дар від Бога доносити знання до свідомості студентів. На його лекціях не було вільних місць.

Професор був чудовим рисувальником. Він приходив на лекцію з кольоровими крейдами й користувався ними віртуозно. Два-три штрихи — і на дошці з'являлися об'ємні кольорові малюнки, які викликали захват у слухачів. Значно пізніше мені довелося побачити замальовки вугликом, які Микола Гервасійович робив на зоні. Вони були дуже сумні й прекрасні.

Ще одна риса Миколи Гервасійовича, як лектора. Він напрочуд тонко відчував гумор і майстерно ним володів. Студенти боялися пропустити ці миті, бо вони були неповторні.

Я мав честь не тільки слухати лекції Миколи Гервасійовича, а ще й скласти йому державний іспит з нормальної анатомії.

У великій залі, в присутності прекрасних викладачів — розумниці, жінки чарівної краси Вікторії Антонівни Малішевської, неповторного ерудита — Гершка Гершковича Фішера, непідкупної, як сама Феміда, Кіті Самійлівни Шевчук, бувшого фронтового хірурга — Таїсії Василівни Князевої, ми складали екзамен прекрасній людині, мудрому, як саме життя, професору Миколі Гервасійовичу Туркевичу. Потрібно було багато років, аби усвідомити і зрозуміти, що то було справді свято!

Земний уклін Долі за те, що вона послала нам таких Учителів.

Мислицький В.Ф.
доктор біологічних наук, професор.

СПОГАДИ ПРО ВЧИТЕЛЯ



Йшов 1959 рік. Цього року я закінчував лікувальний факультет Чернівецького державного медичного інституту і, як й інші майбутні випускники, думав де і ким мені прийдеться працювати. Ще задовго до розподілу на роботу тодішній ректор інституту, професор М.М. Ковальов запропонував мені залишитися в інституті на науковій роботі і порекомендував вступати до аспірантури при кафедрі нормальної анатомії.

Подякувавши, я попросив дати мені певний час на остаточне прийняття рішення.

Звичайно, рекомендація на наукову роботу була великою честю для мене, але вона водночас викликала певні сумніви, оскільки я не уявляв себе в цій ролі, та тривожили сімейні проблеми. Тим більше, така пропозиція, як пізніше виявилось, була всього для двох випускників

(Вахновану П.В. запропонували аспірантуру на кафедрі нормальної фізіології). Ми в свій час дуже недооцінювали себе. До викладачів, а більшість з них тоді ще не мала вченого ступеня, тим більше до доцентів, не говорячи про професорів, ми відносилися з великою повагою. Ми, тодішні студенти і вже випускники, заздрили їм і навіть не могли думати про таку перспективу в майбутньому. Тому пропозиція ректора була несподіваною і для мене.

Про кафедру анатомії у мене залишились добрі спогади як про першу базову теоретичну кафедру. Знав я, що завідує кафедрою вже декілька років професор М.Г. Туркевич. І я вирішив відвідати цю кафедру, представитися завідувачу. Так я вперше познайомився із завідувачем кафедри нормальної анатомії, своїм майбутнім науковим керівником, професором Туркевичем Миколою Гервасійовичем. Довгою була у нас розмова, понад годину. Микола Гервасійович цікавився різними питаннями мого життя: сімейне положення, інтереси, проблеми. Як я зрозумів, з радістю сприйняв цю звістку (попередню інформацію очевидно вже мав), порекомендував прийняти позитивне рішення, оптимістично оцінював майбутнє, наголошуючи на перспективі ембріологічних досліджень, які активно впроваджувалися на кафедрі.

Микола Гервасійович справив на мене враження спокійної, доброзичливої людини, відповідального керівника, який дбає про організацію роботи кафедри на сучасному рівні. У той час на кафедрі працювало всього двоє кандидатів наук, частина викладачів була вже старшого віку. Постало питання про розширення й омолодження колективу.

Після розмови з професором М.Г. Туркевичем, сумнівів у правильності вибору у мене не було. Турбувало інше - сімейне положення. У мене вже не було батьків. Мати померла рік тому, батько помер взимку того ж року, залишилась старша від мене сестра, інвалід І групи по хворобі. Як мені бути, чи в такій ситуації я зможу успішно навчатися в аспірантурі? Сумнівами поділився з Миколою Гервасійовичем, який по-батьківськи оцінив ситуацію і дав мудру життєву пораду - здолати труднощі на шляху досягнення мети, запевнив у цілковитій, при необхідності, підтримці особисто його і всього колективу співробітників.

Я прийняв остаточне рішення. Так я став першим аспірантом М.Г. Туркевича.

Для зарахування мене в аспірантуру треба було подати в міністерство науковий реферат. Микола Гервасійович запропонував мені тему: „Розвиток дванадцятипалої кишки". Довгі пошуки літератури на цю тему показали, що її дуже мало, і я на власний розсуд запропонував змінити тему.

Тему кандидатської дисертаційної роботи теж прийшлося змінити. Вона звучала так: „Эмбриональное развитие предстательной железы, семенных пузырьков и некоторых смежных с ними образований у человека".

За рекомендацією Миколи Гервасійовича я з самого початку навчання в аспірантурі посилено вивчав предмет, для закріплення та освоєння підпрактики відвідував заняття досвідчених викладачів, лекції професора, і починаючи з розділу „Артрологія", проводив практичні заняття у двох

академічних групах. Одночасно інтенсивно проводив пошукові роботи з дисертаційної теми, в тому числі реферував літературу, підбирав і опрацьовував ембріологічні матеріали. З усіх цих питань тримав тісний зв'язок з керівником, відчуваючи постійний контроль, доброзичливість, моральну підтримку, особливо з погіршенням стану здоров'я і смертю сестри.

Основними методами ембріологічних досліджень були методи реконструкцій мікроскопічних і дрібних об'єктів, які базувалися на серійному гістологічному матеріалі. Це дуже громіздка і копітка робота, яка повинна виконуватися тільки дослідником.

Микола Гервасійович особисто мені й іншим членам колективу допомагав засвоїти ці складні методи. У цей час він інтенсивно працював над підготовкою монографії „Реконструкция микроскопических объектов по гистологическим срезам", в якій описані всі відомі на той час, і розроблені самим автором методи.

Оскільки необхідного серійного матеріалу на кафедрі не було - прийшлося освоювати цю техніку, і мною особисто були виготовлені 64 серії гістологічних препаратів і всього 3 серії - лаборантом.

Микола Гервасійович дуже високо цінував методи пластичних реконструкцій, які дають можливість відтворити форму, деталі будови, об'ємно у збільшеному вигляді, мікроскопічних об'єктів. Він постійно цікавився цими питаннями; приємно було чути схвальні відгуки, бачити радісну усмішку на обличчі керівника від успіхів своїх вихованців. Особисто мною виготовлено за матеріалами кандидатської дисертації 64 графічних і 14 пластичних реконструкцій. Щоб уявити собі, яка це кропітка й об'ємна робота, наведу такий приклад: на литу стіракрилову модель проток передміхурової залози 4-місячного плода людини, виготовленій по негативній реконструкції порожнини цих проток, було затрачено три місяці щоденної багатогодинної роботи. Але альтернативи цьому методу немає.

Микола Гервасійович був всебічно обізнаною людиною за переконанням - еволюціоністом. Свої багаті знання він змістовно і цікаво доносив до студентської аудиторії.

Упродовж усіх років роботи на кафедрі я постійно відвідував його лекції.

Микола Гервасійович був людиною спокійною, врівноваженою, діловою. За всі роки роботи ніхто не чув ні підвищеного його голосу, негативної реакції, принизливого ставлення. Всі ці якості сприятливо впливали на роботу колективу. **Це** людина з великої літери, приклад масштабного керівника, гуманіста. Впевнений, що про Миколу Гервасійовича в кожного з членів колективу залишилися тільки приємні спогади.

М.М. Козуб
кандидат медичних наук,
доцент кафедри анатомії людини
Буковинської державної медичної академії

СПОГАДИ ПРО ВЧИТЕЛЯ



Мої перші спогади про професора Миколу Гервасійовича Туркевича пов'язані зі студентськими роками, коли я вперше побачив його на лекції з анатомії людини. Лекції професор Туркевич читав спокійно, не підвищуючи голосу, без емоцій. Він часто говорив про питання, які нам, студентам молодших курсів, не завжди були зрозумілі, оскільки мова йшла про ембріологію людини. У такому ж спокійному стилі він жартома коментував деякі моменти лекцій, і тоді в залі лунав сміх. Трохи згодом студенти дізналися, що професор М.Г. Туркевич був репресований і після реабілітації приїхав у наш інститут.

З 1963 року я почав працювати лаборантом кафедри анатомії людини і познайомився з професором М.Г. Туркевичем ближче. Зовні професор завжди був суворим, навіть трохи похмурим, говорив спокійно. Та за зовнішньою суворістю він був м'якою, доброзичливою й ерудованою людиною, уважним до колег, особливо чуйно ставився до молодих співробітників, завжди цікавився їх особистим життям, настроєм та планами.

Коли професор викликав до себе співробітника, той завжди хвилювався, але, зайшовши до кабінету і почувши спокійний голос Миколи Гервасійовича, заспокоювався. Професор ніколи не підвищував голос на співробітників, не лаяв, не вичитував. Якщо співробітник щось не виконав або виконав не так, як слід, то він міг лише пожартувати: „Ну як же так...”. Відносився до всіх однаково, незважаючи на посаду та ранг.

Одного разу мені довелося супроводжувати професора М.Г.Туркевича і його дружину Розу Рувимівну до місця відпочинку (Свалява, Закарпатської області). У ті часи прямого сполучення зі Свалявою не було. Тому довелося добиратися на автобусі з пересадками в жарку погоду упродовж 12-14 годин. Я був у захопленні від тієї витривалості та стійкості, терпіння і гумору, з яким сприймали всі труднощі ці вже далеко не молоді люди.

Таким він був і в домашніх умовах, жив скромно, але завжди був доброзичливим і привітним до співробітників, які відвідували його під час хвороби.

Своєрідно сталося з плануванням теми моєї кандидатської дисертації. Микола Гервасійович тему не називав, а порадив ознайомитися з розвитком сечостатевої системи на ранніх стадіях онтогенезу. Молодому викладачу, який слабо розбирався у такій складній науці, як ембріологія, було надто важко знайти і вивчити цю ділянку на серійних зрізах. Дуже допомагали роботи німецьких авторів, які відрізнялися скрупульозним описом і супроводжувалися оригінальними ілюстраціями. Можна уявити мій стан, коли прийшов час показати професору те, що мені прийшлось опрацювати за цей період. Але до чіткого уявлення про предмет дослідження було ще далеко. Моя інформація, як я собі уявляв, була далекою від досконалості.

М.Г.Туркевич уважно вислухав, зауважень не зробив, а запропонував зайнятися вивченням зв'язкового апарату матки. Він порадив скласти план дослідження, використовувати комплексний підхід у вирішенні завдання. Тобто вивчити не тільки матку, а увесь комплекс сечостатевого органів. Так в обстановці спокійного обговорення сформувався тема дослідження.

Ще запам'яталася висока працездатність професора. Завжди його можна було знайти в кабінеті під час вивчення серійного матеріалу, він робив якісь записи, працював над літературою.

Професор М.Г. Туркевич був високоосвіченою та інтелігентною людиною, чудово розбирався в мистецтві, багато читав, знав німецьку і англійську мови. Його наукові праці друкувалися в іноземних журналах, що, напевне, відобразилося на його долі в ті далекі 50-ті роки.

Інколи, що було досить рідко, у хвилини відвертості, професор М.Г.Туркевич розповідав про своє життя у вигнанні, про людей, з якими довелось там зустрітися (Н.Русланова, А.Каплер та ін.). Ці роки, мабуть, були найважчими у його житті. Але, попри все це, професор зберіг високі моральні якості, був чуйним, завжди ставився до людей доброзичливо і з розумінням.

Професор М.Г. Туркевич був прекрасним педагогом, його поважали і викладачі і студенти.

Вивчення курсу анатомії людини завершувалося державним іспитом. До складу державної комісії входили професори Шевчук І.А., Шінкерман Н.М., Крижанівська І.В., Кіршенблат Я.Д. Професор М.Г. Туркевич на іспитах був принциповим і вимогливим. Отримати оцінку „відмінно" було надзвичайно важко: авторитет комісії, хвилювання студентів. Відповідати на питання білетів було досить складно, адже необхідно було відмінно знати матеріал, і все показати па препаратах. Слід зазначити, що студенти на той час все ж були більш старанними і відповідальними. Ввечері до препаратів важко було отримати доступ. Зустрічаючись з випускниками 50-60 років, часто можна було почути слова вдячності за добру школу навчання.

Професор М.Г. Туркевич дав кафедрі новий науковий напрямок - порівняльно-ембріологічні дослідження внутрішніх органів людини і тварин, який розвинули його учні, чим високо підняли авторитет кафедри у країні.

У кожної людини на життєвому шляху зустрічаються люди, які можуть визначити долю, дати путівку в життя, привити моральні якості. Ім'я такої людини - Учитель.Сьогодні, згадуючи професора, я вдячний долі за те, що вона звела мене з чудовою людиною, вченим і педагогом - Миколою Гервасійовичем Туркевичем.

В.О.Власов
кандидат медичних наук,
доцент кафедри реабілітації, ЛФК,
спортивної медицини,
фізичного виховання і здоров'я.

ВСЕГДА БУДУ ПОМНИТЬ УЧИТЕЛЕЙ И ALMA MATER

Писать о незаурядном человеке всегда трудно. Получив предложение изложить свои воспоминания о Николае Гервасиевиче Туркевиче, я задала себе вопрос, на какие его качества обратить большее внимание.

Известно, что в личности каждого человека обычно преобладает какая-нибудь одна черта: ум, образованность, талант организатора, педагога, благородство, человечность и т. д. И лишь богатые натуры соединяют в себе несколько таких черт. Это в полной мере относится к Н.Г. Туркевичу. Его отличали острый ум, высокая образованность, благородство, человечность и высочайшая интеллигентность.

Когда я вспоминаю о своих аспирантских годах, то передо мной живо встает картина распределения. Распределение проходило в конференцзале на втором этаже (пл.Театральная, 2). Все было достаточно волнующе и торжественно. Во главе комиссии был Алексей Демьянович Юхимец. Когда я вошла в зал, он обратился ко мне с вопросом: «Ну что, Светлана, куда?» Я сказала, что хочу быть акушер-гинекологом. На что он ответил, что анатомии тоже нужны толковые люди. Вот так решилась моя судьба. И, несмотря ни на что, я никогда не предала свою Alma mater и Анатомию.



После комиссии ко мне подошла профессор кафедры анатомии В.А. Малишевская и сказала, чтобы я зашла на кафедру познакомиться с Н.Г. Туркевичем.

Я очень волновалась перед встречей с ним. Но на меня смотрели добрые, умные глаза. Мне было поставлено два условия: 1. Никаких переездов (муж военный), 2. Никаких детей. Первое условие я выполнила, второе - отчасти: почти вместе с диссертацией родилась дочь.

Николай Гервасиевич определил мне тему: "Эмбриональное развитие околоушной слюнной железы". Методики были тяжелые (изготовление гистологических препаратов, пластических и графических реконструкций). Коллектив был дружный, достаточно молодой, и мы (Круцяк В.Н., Власов В.А., Проняев В.П. Марчук Ф.Д.) работали на кафедре до позднего вечера вместе с В.А. Малишевской. Кафедру обычно закрывала она.

Меня поражала эрудиция Н.Г. Туркевича. Он очень много знал, был разносторонне образован, знал и эмбриологию, и сравнительную анатомию, и гистологию. Он был морфологом в широком смысле этого слова. Когда мы приходили к нему домой, то могли видеть, что он свободно читает литературу на английском, французском и немецком (он знал, кажется, 13 различных языков).

Годы пребывания в заключении (провел там 12 лет) он называл годами, проведенными в «доме отдыха». Он вспоминал о Каплере, много рассказывал о Голубе Д.М., Привесе Н.Г., Тонкове В.Н. и др. У него были очень добрые и хорошие отношения с коллективом, его верной помощницей была Виктория Антоновна Малишевская.

В моей душе всегда живет большая благодарность моим учителям - профессорам Н.Г. Туркевичу, В.А. Малишевской, коллективу кафедры анатомии человека, моей родной *Alma mater*. Я не изменила специальности, которую выбрала в далекой юности, я работала на кафедре Военно-медицинской академии, в настоящее время - доцент, завуч кафедры нормальной анатомии Казахского Национального медицинского университета им. С.Д. Асфандиярова.

Пользуюсь случаем и передаю искренние поздравления и пожелания здоровья всем сотрудникам. Особые поздравления и пожелания всем, кто помнит и знает Галушко-Романюк Светлану Николаевну.

Перед глазами встает родной институт, многое вспоминается... После окончания с серебряной медалью средней школы №2, я подала документы в медицинский институт. Секретарем приемной комиссии был Войцеховский О.О. Документы он принимал неформально, беседовал, хотел понять, видимо, суть сидящего перед ним абитуриента. Сдавали мы тогда 4 экзамена (сочинение, физика, химия, иностранный). Нас после десятого класса, принимали всего 25%, все остальные были взрослые студенты после медучилищ, работы в медицинских учреждениях. Меня зачислили в 1-ю группу 1 курса. Со мной вместе училась Наташа Гудзенко (моя подруга по школе и институту). Ее папа Прокофий Никитич был великолепным педиатром, читал нам лекции по детским болезням. С удовольствием и смехом вспоминаю многих сотрудников: Юру Мащенко, Володю Горбенко, Фреда Гринберга, Инну Рыбчук. Старостой курса был Коля Гриняк (взрослый и строгий).

Где бы я не работала, я всегда помнила и сравнивала со своим родным институтом. Считаю, что нам повезло: нас учили хорошие педагоги. Невозможно забыть лекции по патанатомии профессора Шинкермана Н.М., нормальной физиологии Я.Д. Киршенבלата, гистологии И.А. Шевчука, по фармакологии Г.Т. Писько, по анатомии Н.Г. Туркевича, В.А. Малишевской, Г.Г. Фишера, по терапии Я.Д. Кричина, В.А. Тригера, А.Н. Синчука, по хирургии Л.Н. Романа, Ф.З. Головки.

Фармакологию я очень любила. Лекции обычно читал Г.Т. Писько. Но вот однажды лекцию читал профессор С.П.Закривидорога (а мы – студенты, звали его между собой - Закривистежка). Мы знали, что он приехал из-за границы. Лекция была посвящена теме «Алкалоиды». Лаборант принес на лекцию кролика, его водрузили на трибуну, открыли глаз и капнули раствор никотина. И у нас на глазах кролик вытянул лапы.

Очень яркий след в моей жизни оставили участие в «Народном ансамбле песни и танца» под руководством Романко Н.Р. и Поморянского М.А. Ансамбль состоял из хора, танцевального коллектива и оркестра, всего 110

человек. Репетиции были 2 раза в неделю: среда и пятница в 9 часов вечера в корпусе по ул. Богомольца. Моими партнерами были Игорь Полянский, Володя Кравченко, Николай Троян. Вспоминается выступление в городе Киеве в Октябрьском дворце, посвященное воссоединению Буковины с Украиной. В этом концерте принимала участие София Ротару. Много можно вспомнить.

После окончания аспирантуры уехала в Ленинград и работала на кафедре анатомии Военно-медицинской академии. (С 1974 года работаю последовательно ассистентом, старшим преподавателем, доцентом кафедры нормальной анатомии медицинского института, теперь университета в городе Алма-Аты. Последние 5 лет преподавала анатомию на английском языке в Казахстано-Американском университете. Пригодились знания английского, которые я получила в школе, а затем в институте у педагогов Нины Михайловны и Евгении Павловны. Годы, проведенные в стенах института, вспоминаю с большим удовольствием.

Очень благодарна Николаю Гervасиевичу Туркевичу, Виктории Антоновне Малишевой, сотрудникам кафедры, которые сыграли большую роль в моем становлении, как анатома. Вспоминаются добрые советы Славы Власова, Ф.Д. Марчука, Кити Самойловны, Григория Григорьевича Фишера, Владимира Николаевича Круцяка. Сколько вечеров мы провели над изготовлением пластических и графических реконструкций, печатанием фотографий. Сегодня честно могу сказать, что жалею о том, что не продолжала занятия наукой. Все годы работы я старалась так читать лекции и практические занятия, чтобы не уронить чести моей Alma mater. Второй Alma mater мне стал Казахский национальный университет. Здесь проходила моя учеба жизни и мое становление, как человека и специалиста.

Я исполняла обязанности секретаря ГЭК, ответственного секретаря приемной комиссии института, факультета, заместителя декана лечебного факультета иностранных студентов, групп с английским языком обучения.

С.Романюк-Галушко
кандидат медицинских наук,
доцент кафедры нормальной анатомии
Казахского Национального университета
им. С.Д. Асфандиярова

М. Г.ТУРКЕВИЧ - ВЧИТЕЛЬ, ВЧЕНИЙ, ПЕДАГОГ



Микола Гervasійович Туркевич - це людина високої культури, за коректною м'якістю характеру якого завжди була висока вимогливість, об'єктивність і чесність. У ньому була щирість таланту - готовність у всьому допомогти колезі (співробітнику). М.Г.Туркевич цінував людину перш за все за її ставлення до педагогічного процесу і наукової діяльності. Людські якості М.Г.Туркевича завжди викликали симпатію та повагу всіх тих, хто хоча би раз спілкувався з ним. Колеги поважали його не тільки як морфолога, але й за глибоку ерудицію в питаннях мистецтва, музики та літератури. М.Г.Туркевич досконало володів декількома іноземними мовами, які вивчив самостійно. Упродовж своєї трудової діяльності професор М.Г.Туркевич зберігав глибоку наукову принциповість - у кожній своїй роботі, у кожному науковому виступі. Він був морфологом-теоретиком, який оцінював здобуті (отримані) ним факти з позицій еволюційної, порівняльної ембріології.

Проф. М.Г.Туркевич був талановитим у всьому - у науковій творчості, викладанні дисципліни, вихованні наукових кадрів. У колективі, який очолював Микола Гervasійович, не було улюбленців, він не любив конфліктні ситуації. М.Г.Туркевич був прекрасним лектором з високою загальною культурою, широким медико-біологічним та філософським світоглядом. Його глибоко змістовне, яскраве за формою викладання матеріалу лекції відображували найновіші досягнення в медицині та біології, завжди викликали велику зацікавленість у студентів, викладачів, лікарів усіх спеціальностей. Лекції М.Г.Туркевич, як правило, читав у порівняльно-ембріологічному аспекті, ніколи перед лекцією не наголошував на те, що це цікаво, що це потрібно. Як справжній митець-художник, завжди використовував крейду для схематичної ілюстрації під час лекції. Слід підкреслити, що прослухавши декілька хвилин лекцію і побачивши віртуозність зображення пояснювальних ілюстрацій, відірватися було вже неможливо, настільки цікаво, змістовно і зрозуміло був викладений ним матеріал.

Микола Гervasійович створив першу на Буковині школу анатомів-ембріологів, і основним науковим напрямком кафедри стає ембріогенез внутрішніх органів. Він був закоханий в ембріологію. Коли я, будучи молодим початківцем у науці, заходив у кабінет до професора М.Г.Туркевича, завжди бачив його за мікроскопом. Звернувшись до М.Г. Туркевича з питанням відносно фіксації вологи препаратів, професор зразу порекомендував мені обговорити його з доцентом Г.Г.Фішером. Тому, всі питання щодо навчального процесу на кафедрі: консультації, відробки, чергування, препарування та інші, які не відносилися до наукової діяльності, вирішувалися з доцентами Г.Г.Фішером і В.А.Малішевською.

Велику увагу М.Г.Туркевич приділяв питанням методики та організації педагогічної роботи на кафедрі, активній участі студентів у науковому анатомічному гуртку. Державний перевідний іспит з анатомії людини М.Г.Туркевич приймав оригінально – бувало, треба було відповісти лише на одне задане ним питання - і все: студент отримував найвищу оцінку з дисципліни, але якщо була допущена студентом груба помилка, то відповідь була одна: „Прийдєте ещё раз”.

Традиції, започатковані на кафедрі Миколою Гервасійовичем, гідно зберігаються та примножуються його учнями і послідовниками.

Ф. Д. Марчук,
кандидат медичних наук,
доцент кафедри анатомії людини
Буковинської державної медичної академії

Незабутні зустрічі ...

Того вечора я опинився у незнайомому будинку, біля людей, яких раніше не знав ніколи. Та вже з перших хвилин розмови відчув, як тісно сплітаються в мені два почуття: радість пізнання і... біль розчарування. Вразило те, що в нашому розбурханому житті збереглися такі на диво гарні сімейні традиції; а серце врало усвідомлення того, що втратили ми і втрачаємо від збайдужіння (великого збайдужіння!) до пракоренів наших. Доброта, любов до людей, безкорисливість, спокійна і стійка відданість справі - чи завжди вміємо ми їх помічати? Чи не мало на меморіальних дошках імен вчителів, слід яких залишився в душах вихованців навіки?..

І одразу ж пошкодував, що навідався сюди надто пізно, лише по смерті господаря, хоч майже чверть віку ходжу цією вулицею. Будинок, в якому жив професор Микола Гервасійович Туркевич, по суті поруч з нашою редакцією. Але якби то знати, якби!..

Врешті, мова не тільки про глибинне коріння цього родоводу, яке так шанобливо плекав і оберігав Микола Гервасійович, але й про його високий світогляд, якому він ні разу не зрадив, про його СОВІСНІСТЬ. Я переконаний: наш доторк серцем до неї і є пекучою необхідністю дня сьогоднішнього. Він потрібен, як ковток води, чистого повітря у нашій екологічній і моральній забрудненості.

Людмилі Миколаївні – (донька Миколи Гервасійовича) - зізнався одразу, що в їхню оселю привів мене не випадок, а висока пошана і любов до професора Туркевича його колишніх вихованців. А ще, як зворушливо те, що для них майже двадцять років по смерті він нібито і не відходив із життя.

Очі Людмили Миколаївни заясніли допитливістю. І я прочитав ті короткі записи з журналістського блокнота, зроблені за день до нашої зустрічі на кафедрі анатомії людини Чернівецького державного медичного інституту. Тієї кафедри, якою у свій час майже 14 років завідував Микола Гервасійович. Прочитав не лише задля того, що знав: ті щирі слова будуть приємні Людмилі Миколаївні (батько ж!), але й тому, що в них - світла пам'ять про вчителя для багатьох, оцінка того, що професор Туркевич зробив головне: він являв собою добру людину, справжнього вченого, якому хотілося продовжити життя усім нам виховав однодумців, котрі теж мають переконання і вміють боротися за них, - хіба це так вже мало?

Врешті, ось те почуте.

В.М.Круцяк, професор:

"Миколи Гервасійовича давно немає в живих, але я постійно відчуваю, що він тут. Не тільки в тому, що він зробив, але й в тому, що робиш сам. Це був надзвичайної доброти і порядності чоловік. Робота для нього була не тільки головним змістом його життя але й головною його радістю. Нас завжди вражало, як він усе це зберіг у собі. Адже йому судилося прожити не легке життя: Ленінградська блокада, 10 років сталінських таборів, заслання... і не зломився.

Скільки пам'ятаю, він завжди хотів від нас одного: бути ковалями своєї гідності. Так, так, саме гідності. А це означало: не зрадь себе, тобто не зрадь своїм переконанням, не віддай себе й інших передчасно смерті. Така була формула його життя, в якого ми багато перейняли, до якого прислухались".

В.І.Проняєв, професор:

"Я останній кандидат наук Миколи Гервасійовича. На мій захист, пам'ятаю, він приїхав уже як людина, котра була на заслуженому відпочинку. Чим він, якщо так можна сказати, "взяв" нас одразу?.. Надзвичайною людяністю, високою ерудицією, гумором і простотою. Запам'ятав його на все життя в одному костюмі - коричневому, в смужечку. Головні риси його характеру? Скромність і порядність - гранична чесність і в дрібницях, і в найсерйознішому. Якщо пообіцяє - обов'язково зробить. Але частіше робив, не даючи обіцянок.

Ось кажуть: ця Людина з великої літери. Так от, якщо це торкається Миколи Гервасійовича, то всі букви у слові цьому ВЕЛИКІ. Й досі згадую його лекції, на яких він ніколи не робив перекличок, але аудиторія в нього завжди була повна. На його лекції приходили не тільки студенти, але й лікарі. Усім було цікаво. Не раз казав нам: "Я хочу, щоб ви зрозуміли, для чого це потрібно"

В.А.Малішевська, професор:

"Працювала з Миколою Гервасійовичем в інституті з 1956 року аж до його виходу на заслужений відпочинок. Це дуже доброзичлива, чуйна людина, яка готова була прийти на допомогу. Жило в ньому вічне бажання: щоб люди, які працюють з ним, були особистостями. Завдячую долі, що звела мене з професором Туркевичем. Це по-справжньому світла голова. Він - фундатор першої на Буковині школи анатомів-ембріологів".

*

.. За столом, поруч з нами сиділа й Наталія Георгіївна, донька Людмили Миколаївни, онука Миколи Гервасійовича. Вона щойно принесла з сусідньої кімнати фотографії свого дідуся і бережно розклала їх на вишиту скатертину. Одразу помітив, що всі вони з датами, прізвищами, позначками місця фотографування. До речі, розкладені порізно, кожен - в окремому пакеті.

Цьому порядку вчив мене дідусь Микола Гервасійович, - Наталія Георгіївна мовила вдоволено, аж щось стиснулося на її ніжному обличчі, ніби відбиття у струмкові, куди кинули камінчик.

Якщо чесно сказати вам, - провадила думку, - то знаєте, про що я найбільш жалкую ?.. Що донька моя і її ровесниці таких людей на своїй життєвій дорозі вже не зустрінуть.

Ось тут я й хотів би відступити від традиційного переказу усього, зробленого професором Туркевичем. Як медик - він знаний у світі. Праці його друкувалися в Німеччині, Японії, звісно і на рідній землі теж. Щоправда, ця популярність завдала йому болю великого. Захистивши докторську дисертацію в 1939 році, він одержав диплом на неї лише через... 16 років. М.Г.Туркевич був звинувачений у шпигунстві, він пройшов через усі кола сталінського пекла. З роками одержав документ, який спростував те звинувачення. Але, але... Читати його не можна без болю й сьогодні:

"Справка. Дело по обвинению Туркевича Николая Гервасиевича пересмотрено Военной Коллегией Верховного Суда СССР 2 июля 1955 года. Приговор военного трибунала войск НКВД Ленинградского округа и обороны тыла Ленинградского фронта от 27 ноября 1943 года в отношении Туркевича Н.Г. и определение Военной Коллегией Верховного Суда СССР от 21 сентября 1944 года по вновь открывшимся обстоятельствам отменены, и дело о нем за отсутствием состава преступления прекращено.

Так же Туркевич Н.Г. из ссылки освобожден.

Начальник приемной военной коллегии Верховного Суда СССР, полковник юстиции Григорчук. 30 июля 1955 г. Москва, ул.Воровского, 13».

- Микола Гервасійович, коли мова заходила про цей документ, казав: "не я перший, і не я останій", - зауважила Людмила Миколаївна.

І тут, як людина, яка не знала професора М.Г.Туркевича, зокрема і в побуті (в ньому він теж постає оригінального людиною), я вирішив надати слово Людмилі Миколаївні і Наталії Георгіївні. Правда, коли сказав про це, вони застерегли: "Зважте, що це мовлено суб'єктивно".

Я хочу лише зауважити, що суб'єктивність - це досить гідна властивість людини. Врешті, мені цікаво знати не тільки чому так думає Людмила Миколаївна, чому так думає Наталія Георгіївна. Хотілося глибше збагнути, з чим ми розминулися в цьому житті; і що нам потрібно повернути із того загубленого, понівеченого зганьбленого вчора і сьогодні ?

Навожу лише частку того почутого у той незабутній вечір.

Н.Г.: "Сім'я для Миколи Гервасійовича завжди була на рівні роботи. Він дуже переживав, що люди так вперто не хочуть цінувати час, живуть байдужими до свого родоводу. Не раз наголошував: "Ніхто не повинен безслідно зникнути". Я, наприклад, все знаю про своїх прабабусь. І так аж до нинішніх днів у нас зберігаються в квартирі їх портрети, картини. Зокрема, як найдорожчу реліквію зберігаю ікону моєї прабабусі, якою в 1869 році під час шлюбу її благословляли у церкві.

Дідусь вважав найдорожчим скарбом людським - мову. Він навіть листувався з Корнієм Чуковським. До розмови співбесідника завжди був уважним. Однак, неправильний наголос у словах того, з ким розмовляв, сприймав як особисту образу".

Л.М.: "Батько завжди хотів, щоб ті, які йдуть з життя, ніколи не ставали мертвими для родини. Він все робив, аби ми знали найсокровенніше про свій рід. Пам'ятаю сотні історій, які переповідав він у хаті. Мав батько і своє прохання: "Коли помру, - казав, - обов'язково поховайте мене біля моєї матері". Цей заповіт ми виконали. Микола Гервасійович похований поруч з мамою і завжди дорогою для нього дружиною, а ще він дуже любив людей. З великою повагою ставився до них".

Н.Г.: "Коли дідусь помер, до нас у хату прийшла прибиральниця з його роботи Сільва Пантелеївна. Вона дуже плакала. Тоді зізналася нам, що Микола Гервасійович - це перша людина, яка назвала її за все її життя по імені і по батькові".

Л.М.: "Бачите оцю скатертину? Її вишивала Наталчина прабабуся. Звичайно, у часі зносилася, вицвіла. Але ж яка це пам'ятка! І ми з дочками Наталкою і Тетяною вишили точнісінько таку, як була колись.

Правда, є у батька дуже сумна сторінка життя. Вона ввібрала в себе 10 літ сталінських таборів і кілька років заслання. То була так звана « ленинградська справа». Почали з першого секретаря обкому, а потім дійшла черга і до вчених. Батько тоді в інституті імені Лесгафта займався ембріологією. Спочатку арештували директора інституту, а потім і його. Тоді не питали, за що й куди. Приписали йому 58 статтю. Тобто зробили батька зрадником Батьківщини. Спочатку вивезли в Архангельську область, згодом - в Інту. Будь ласка, гляньте, у батька збереглися цікаві малюнки з табірної життя. Бережемо їх. Це гірка наша пам'ять. Що можна сказати про ті часи ?.. Сталінський час мав одне досягнення: він навчив нас мовчати. Вражала у ньому абсурдність, брехливість, але сприймалося все це за чисту правду. Ось що найстрашніше !

У Ленінград ми більше не повернулися. Надто пекучим був наш біль. Після заслання батько хотів переїхати десь ближче до рідних місць. Народився він на Холмщині (нині це територія Польщі). Чернівці видались йому саме такою

землею. Він дуже любив це місто. Парк Шевченка був улюбленим місцем його і нашого відпочинку. У вихідні ходили сюди дискутувати... Говорили про те, що болить, і що ріднить, про мистецтво, про музику. Там ми одержували найкращі батькові уроки. Коли згадую їх, то маю таке відчуття, що ніби знову бачу біг легеньких хмаринок, розсипані краплі роси на траві, живий рух високих дерев, що "обмінюється птахами, наче словами".

Слухав Людмилу Миколаївну так, ніби вона відкривала мені таємницю щастя і сенсу життя. За вікном уже купалася ніч в осінньому небі. Їй справді, заговорилися. Але щось внутрішнє ще затримало мене тут, серед цих добрих і щирих людей - ввічливих і вихованих, у кімнаті, де теж був даний не один урок справжнього такту, вищого духовного виховання, щоб назавжди заронити в душу розуміння глибини і відповідальності душевного зв'язку між поколіннями.

Дорога мені ця зустріч з долею професора М.Г. Туркевича, який володів завидною здатністю закохувати інших у те, у що був закоханий сам, бо був вірним головній справі свого життя.

Це відчув я ще раз в кінці жовтня, коли довелося побувати на урочистому засіданні Чернівецького обласного відділення товариства анатомів, гістологів, ембріологів та топографоанатомів України і науковій конференції, присвячених 100-річчю з дня народження професора М.Г.Туркевича, яке так шанобливо відкрив ректор інституту, академік АНВШ України, професор В.П.Пішак Тут знову говорили учні Туркевича, його однодумці - професори В.М.Круцяк, В.І.Проняєв, В.Ф.Мислицький, Г.І.Кокощук, доценти М.М.Козуб, Б.Г.Макар, І.Ю.Полянський, М.Д.Лютик, кандидати медичних наук А.О.Лойтра, М.М.Кумка, В.В.Кривецький. Їх щира, принципова розмова про науку, про свого вчителя ще раз переконала мене: людина залишає себе в людині. У цьому людське безсмертя.

В.Михайловський,
Головний редактор газети "Буковина"
2 листопада 1994 р.

Про нього писали:

1. Ахтемійчук Ю.Т. Професор М.Г. Туркевич - визначний анатом України / Ю.Т. Ахтемійчук, Б.Г. Макар, М.Д. Лютик //Клінічна анатомія та оперативна хірургія. – 2004, №3 – С.94.
2. Буковинська державна медична академія: становлення, здобутки, перспективи розвитку /[за ред. В.П. Пішака.] – Чернівці:БДМА, 2004. – С.71.
3. Лютик М.Д. Кафедра анатомії людини Буковинського державного медичного університету: історичний нарис / М.Д. Лютик, В.П. Пішак, С.М. Луканьова – Чернівці: Букрек, 2009. – С. 79-90.
4. Сторінки історії: біографічний довідник завідувачів кафедр та професорів Буковинської державної медичної академії (1944-1998)/[за ред. В.П. Пішака.] – Чернівці: БДМА, 1999. – С. 176.
5. Туркевич Микола Гervasійович –видатний вчений, педагог, гуманіст: до 110- річниці від дня народження/ В.П. Пішак, М.Д. Лютик, Б.Г. Макар [та ін.] - Чернівці: Медакадемія, 2004, - 144 с.